

https://doi.org/10.31516/2410-5325.066.16

УДК 792.78.026(045)

І. О. Мащенко, викладач кафедри мистецтвознавства, літературознавства та мовознавства, аспірант, Харківська державна академія культури, м. Харків

vanka.olegovna@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-5304-9460

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ВТІЛЕННЯ СЦЕНАРІЮ ДІЙСТВА НА ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ОСНОВІ¹

Досліджено етапи роботи над створенням та втіленням сценарію дійства на документальній основі. Проаналізовано сценічну репрезентацію літературного та художнього матеріалу на прикладі презентації біобібліографічного покажчика «Сергій Іванович Гордєєв», яка присвячена 70-річчю від дня народження, 50-річчю творчої та 40-річчю педагогічної діяльності майстра. Розглянуто етапи збирання та відбору документального матеріалу. Визначено основні засоби літературної фіксації — розповідь, пряма мова, діалог та авторські ремарки. Розкрито варіативність сценічного втілення документального матеріалу.

Ключові слова: сценарій, дійство, документальний матеріал, відбір, літературна фіксація, репрезентація, сценічне втілення.

И. О. Мащенко, преподаватель кафедры искусствоведения, литературоведения и языкознания, аспирант, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ОСОБЕННОСТИ СОЗДАНИЯ И ВОПЛОЩЕНИЯ СЦЕНАРИЯ ДЕЙСТВИЯ НА ДОКУМЕНТАЛЬНОЙ ОСНОВЕ

Исследованы этапы работы над созданием и воплощением сценария действия на документальной основе. Проанализировано сценическую репрезентацию литературного и художественного материала на примере презентации биобиблиографического указателя «Сергей Иванович Гордеев», который посвящен 70-летию со дня рождения, 50-летию творческой и 40-летию педагогической деятельности мастера. Рассмотрены этапы сбора и отбора документального материала. Определены основные средства литературной фиксации — рассказ, прямая речь, диалог и авторские ремарки. Раскрыта вариативность сценического воплощения документального материала.

Ключевые слова: сценарий, действие, документальный материал, отбор, литературная фиксация, репрезентация, сценическое воплощение.

¹ This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

I. O. Mashchenko, lecturer of the Department of Art Studies, Literature Studies and Linguistics of the Kharkiv State Academy of Culture, Postgraduate Student, Kharkiv

FEATURES OF CREATING AND IMPLEMENTING AN ACTION SCRIPT ON A DOCUMENTARY BASIS

The aim of the article is to study the principles of creating an action script on a documentary basis, to identify the main stages of material collecting, its literary fixation, and stage representation.

Research methodology of the study is to apply an interdisciplinary approach involving structural and functional, axiological and semiotic methods.

Results. The stages of selection of documentary material for the scenario of mass action have been distinguished: 1) thematic focus of the whole action; 2) division of material by types (photos, interviews, video and audio, documents, articles from newspapers and magazines, correspondence, etc.); 3) adaptation of the material to the performance episodes. It is found that the literary fixation of the scenario was realized through storytelling, direct speech, dialogue and the author notes. It is emphasized that the presentation of documentary material on the stage depends on the theme and idea, as well as the tasks that form the artistic plan of performance.

Novelty. The stages of construction and implementation of the scenario on a documentary basis have been presented and analyzed as exemplified by the presentation of the biobibliographic index.

The practical significance. The study materials can be used at the lectures on screenwriting, stage directing of mass events, as well as applied in practical studies during the creation and implementation of events. The study materials can be used at the lectures on screenwriting, stage directing of mass events.

Keywords: *script, action, documentary material, selection, literary fixation, representation, stage embodiment.*

Постановка проблеми. Сценічне мистецтво XXI ст. тяжіє до видовищності та незвичайної форми візуального втілення. Під час створення художнього задуму, а потім його сценічної реалізації, особливо важливим стає сценарій. Принципи вдалого відбору матеріалу та формування правильного художньо-літературного конструкта — це одні з обов'язкових професійних якостей сценариста та режисера-постановника. Сценарії на документальній основі є одним із найскладніших різновидів літературного запису, втілення якого не втрачає своєї актуальності. У кіномистецтві наявна значна кількість наукової літератури практикуючих сценаристів та режисерів з цього питання, а в театральному мистецтві наукових джерел замало. Яскравим прикладом втілення сценарію на документальній основі є презентація біобібліографічного покажчика режисера-постановника масових свят, педагога-театрознавця, заслуженого діяча мистецтв України, кандидата мистецтвознавства, професора С. Гордєєва. Так, постає питання щодо особливостей відбору документального матеріалу, його літературно-художньої трансформації та сценічного втілення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останніх публікаціях висвітлено різні аспекти створення та втілення сценарію на документальній основі. Зокрема, сценарну роботу з документальними матеріалами розглядає Д. Аль (Основи драматургії, 2011); специфіку створення сценарію — І. Шароєв (Режиссура естради и массовых представлений, 1992), А. Житницький (Драматургія масових театралізованих заходів, 2004), В. Вовкун (Мистецтво режисури масових видовищ, 2015). Матеріалом для аналізу видовища став сценарій презентації біобібліографічного покажчика (Во всем хочу дойти до самой сути. Сценарій, 2019), відеофрагмент з видовища (020 Чистякова. Видео, 2019) та рецензія О. Аннічева (О, сколько нам открытий чудных готовит просвещения дух!..., 2019) на відвідану презентацію покажчика. Проте мистецтвознавчих узагальнень із цієї проблематики не виявлено, тому постає питання заповнення теоретичних прогалів.

Мета статті — дослідити принципи створення сценарію дійства на документальній основі. Для цього слід розглянути основні етапи збирання та відбору документального матеріалу; виявити варіанти літературної фіксації документального матеріалу; розглянути варіативність втілення документального матеріалу на сценічній площині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сценарій — це літературно-художнє першоджерело майбутнього дійства із записами сюжетних схем та урахуванням виражальних засобів. За словами мистецтвознавця А. Житницького (2004), сценарій розглядається як «літературна модель майбутнього видовища, в якій призначені роль та місце всіх подій і всіх учасників заходу» (с. 7). Так, літературні моделі бувають різного виду: оригінальні, компілятивні, тематичні, сюжетні, перелічувальні, описові, каркасні, художні та документальні. Найскладнішим для сценічної репрезентації є сценарії, які ґрунтуються на документальному матеріалі. Науковець Д. Аль (2011), аналізуючи праці різних дослідників, акцентує на визначенні поняття документального матеріалу як «інформації про людей, явища, події, <...>, які мають та мали місце в реальній дійсності» (с. 153). Продовжуючи думку автора, слід виокремити етапи відбору документального матеріалу: тематична спрямованість всього дійства; поділ матеріалу за видами (фотографії, інтерв'ю, відео- та аудіофрагменти, документи, статті з газет та журналів, листування тощо); адаптація матеріалу до епізодів дійства.

Яскравим прикладом відбору документального матеріалу та залучення його в художню дію є презентація біобібліографічного покажчика «Гордєєв Сергій Іванович» (2018), яка присвячена 70-річчю від дня народження, 50-річчю творчої та 40-річчю педагогічної діяльності. У покажчику, за словами театрознавця А. Аннічева, «висвітлено багато-

річну працю автора, у 20 розділах якого зібрані і класифіковані науково-педагогічні та методичні посібники, необхідні для послідовної підготовки від ступеня бакалавра, магістра до кандидата мистецтвознавства» (О, сколько нам открытий чудных готовит просвещения дух!., 2019). Тому для сценаристів та режисерів постало завдання ідейного розкриття змісту покажчика через візуальну сценічну інтерпретацію.

Біобібліографічний покажчик висвітлює життєвий шлях С. Гордєєва, його наукові доробки, педагогічну діяльність та творчі роботи (До 70-річчя від дня народження, 50-річчя творчої та 40-річчя педагогічної діяльності, 2018). Для сценічного втілення документальний матеріал відібрано у трьох тематичних напрямках — творчості, науки та педагогіки, які в художньому задумі потім являли собою розділи з книги (Во всем хочу дойти до самой сути, 2019).

Творчий шлях ювіляра в презентації покажчика розкривався через фактологічну добірку ключових подій. Так, режисерами та сценаристами відібрано фотографії з періоду роботи С. Гордєєва у Харківській філармонії та ролей у Театрі юного глядача; афіші з вистав та газетних нотатків; фото з творчого об'єднання «Рампа» та «Клубу творчої молоді»; Національної спілки театральних діячів України; відеофрагменти з фестивалів: «Березіль-93», «Боспорські Агони», «Мамо, тато, я», «Земля. Театр. Діти», а також відеофрагменти з участі в обласному святі «Вища школа Харківщини — кращі імена».

Наукові доробки С. Гордєєва частково розглянуто та тематично задіяно у видовищі. Так, тексти, а також фотографії з видань, журналів та публікацій розкривали участь С. Гордєєва в міжнародних та всеукраїнських наукових, науково-методичних конференціях та семінарах. Важливим моментом у втіленні художнього задуму цього тематичного блоку стало висвітлення моментів щодо захисту дисертації та видання монографії. Завершальний матеріал — відбір фото та відеофрагментів із наукових виступів, записаних матеріалів з листування С. Гордєєва та В. Чистякової, дослідження творчої спадщини Леся Курбаса, відеофрагменти участі у фестивалі «PODIUM-2013» та відеовітання від Н. Корнієнко — однієї з ключових постатей у становленні С. Гордєєва як дослідника українського театру.

Педагогічна діяльність у презентації біобібліографічного покажчика розкривалась через відеофрагменти із вистав театру «Академія» при ХДАК та через творчі вітання від випускників різних років навчання (2006 р., 2010 р., 2015 р.), а також вітання на сцені від колег.

Для створення та втілення сценарію видовища на документальній основі потрібно звернути увагу на літературний запис. Дослідник В. Вовкун (2015) акцентує на тому, що «сценарій видовища має стилістичні особливості, а саме — засоби літературної фіксації твору драма-

тургічного роду і літератури: пряму мову дійових осіб та авторські ремарки» (с. 197). Для продовження думки автора слід розглянути кожен засіб літературного занотовування.

За словами професора та дослідника масових видовищ І. Шароєва (1992), «слово — основний зображально-виразний засіб літератури «...» слово розширює палітру сценарію, повідомляє можливість використовувати такі виразні засоби, як розповідь та діалог...» (с. 173). Так, документальний матеріал у сценарії може втілюватись через розповіді та діалоги ведучих/персонажів/реальних учасників дійств. Таким матеріалом для літературної адаптації можуть бути аудіо/відео записи з інтерв'ю, матеріали з переписки/листування та кінокадри. Як приклад такого засобу літературної фіксації була створена «життєва абетка» ювіляра у формі тексту пісні та втілення її у вокально-пластичній композиції із залученням відповідних достовірних фото на екрані.

Важливим засобом літературної фіксації документального матеріалу майбутнього дійства є ремарки, які слугують поясненням: часу та місця дії; певних сенсів та подій; уведення в текст особливого психологічного стану. Ремарка є авторським поясненням у тексті, а також «мистецькою інструкцією» для втілення художнього задуму на сцені. Прикладом запису ремарок можна навести епізод «У всьому хочу дійти до самої суті» зі сценарію презентації біобібліографічного покажчика:

На екрані проєцюється заставка — «Відданість улюбленій справі» — В. А. Лукашов. У цей час говорять ведучі.

І. Мащенко: Здавалося б, що можна додати до висловлювань народного артиста України — Володимира Анатолійовича Лукашова, який у своїй вступній статті покажчика пише, що «Сергій Іванович Гордєєв — це людина, яка віддана своїй професії».

На екрані змінюється заставка на «Митець, яким пишається академія» — М. В. Дяченко. Ведучі продовжують

І. Сікалов: «Сергій Іванович — це людина, якою пишається академія», — і про це у своїй статті пише доктор філософських наук, професор, заслужений працівник культури України — Микола Васильович Дяченко!

На екрані проєцюється заставка — «3 ювілеєм, дорогий вчитель!» — А. А. Кікоть.

І. Мащенко: Так само про педагога, вчителя, наставника, розповіла у своїй статті доктор культурології, професор — Антоніна Андріївна Кікоть, яка знає Сергія Івановича Гордєєва не з книжок!

На екрані проєцюється головна заставка свята — фото покажчика.

І. Сікалов: У покажчику у своїх статтях автори відзначають неповторність Сергія Івановича як майстра, що створив свою режисерську школу. (Фрагмент сценарію «Во всем хочу дойти до самой сути», 2019).

Заключним етапом роботи зі сценарієм на документальній основі є варіативність його сценічного втілення. Тема, ідея та надзавдання — ключовий вектор у розумінні документального матеріалу та його художньої офактуреності. Вдалим прикладом репрезентації на сценічній площині документального матеріалу є лист, написаний В. Чистяковою до завідувача відділу театрознавства Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського — Ю. Станішевського, у якому актриса відзначала оригінальний підхід молодого вченого С. Гордєєва до дослідження її творчого методу. Так, на відео можна почути та побачити, як текст листа було записано жіночим голосом, а на екрані під час оповіді висвітлюються фотографії: написаного листа В. Чистяковою; журналу «Театр» (1982 р.) та статті С. Гордєєва про В. Чистякову; титульну сторінку з дисертації С. Гордєєва — «Акторське мистецтво В. М. Чистякової як явище української театральної культури ХХ ст.»; обкладинки різних років видання журналу «Театр» та наукових доробків, зокрема монографії; фото В. Чистякової у різних театральних ролях та з Лесем Курбасом (020 Чистякова, 2019).

Висновки. Отже, у дослідженні проаналізовано створення та втілення сценарію дійства на документальній основі. З'ясовано, що репрезентація документального матеріалу залежить від: 1) етапів збору та відбору документального матеріалу (тематичної спрямованості дійства, поділу матеріалу за видами та адаптації його до епізодів дійства); 2) літературної фіксації (розповіді прямої мови, діалогу та авторської ремарки); 3) сценічного втілення (форми втілення художнього образу дійства, який розкривається через тему, ідею та надзавдання).

Перспективи подальших досліджень. Теоретичні положення дослідження слугуватимуть для аналізу створення сценаріїв театралізованих видовищ.

Список посилань

- Аль, Д. (2011). *Основи драматургії*. Санкт-Петербург: СПбГУКИ.
- Вовкун, В. В. (2015). *Мистецтво режисури масових видовищ*. Київ: НАКККіМ. *Во всем хочу дойти до самой сути. Сценарий*. (Архів С. Гордєєва).
- До 70-річчя від дня народження, 50-річчя творчої та 40-річчя педагогічної діяльності*. Відновлено з <http://lib-hdak.in.ua/bibliographic-indices/844-pokazhchik-gordeev.html>
- Житницький, А. З. (2004). *Драматургія масових театралізованих заходів*. Харків: ХДАК.
- О, сколько нам открытий чудных готовит просвещенья дух!..* Восстановлено с <http://timeua.info/post/kharkov/o-skol-ko-nam-otkrytij-chudnyh-gotovit-prosveshen-ya-duh--13296.html>
- Гордєєв Сергій Іванович: *біобібліогр. покажч.: до 70-річчя від дня народж., 50-річчя творчої та 40-річчя пед. діяльності* (2018). Харків: ХДАК.

Шароев, И. Г. (1992). *Режиссура эстрады и массовых представлений*. Москва: ГИТИС.
020 Чистякова. Видео. (Архів С. Гордєєва).

References

- Al, D. (2011). *The basics of dramaturgy*. St. Petersburg: SPbGUKI. [in Russian].
- Vovkun, V. V. (2015). *Art of directing mass spectacles*. Kyiv: NAKKKiM. [in Ukrainian].
- In everything I want to get to the core. Scenario*. (Archive of S. Gordeeva). [in Russian].
- To the 70th birthday, 50th anniversary of creative and 40th anniversary of pedagogical activity*. Retrieved from <http://lib-hdak.in.ua/bibliographic-indices/844-pokazhchyk-gordeev.html>. [in Ukrainian].
- Zhytnytskyi, A. Z. (2004). *Dramaturgy of mass theatrical events*. Kharkiv: KhSAC. [in Ukrainian].
- Oh, how many wonderful discoveries the spirit of enlightenment prepares for us! ..* Retrieved from <http://timeua.info/post/kharkov/o-skol-ko-nam-otkrytij-chudnyh-gotovit-prosveshen-ya-duh--13296.html>. [in Russian].
- Gordeyev Sergiy Ivanovich: biographical index: to the 70th anniversary of the birthday, 50th anniversary of creative and 40th anniversary of pedagogical activity* (2018). Kharkiv: KhSAC. [in Ukrainian].
- Sharoyev, I. G. (1992). *Directing pop and mass performances*. Moscow: GITIS. [in Russian].
- 020 Chistyakova. Video. (S. Gordeev's archive). [in Russian].

Надійшла до редколегії 21.10.2019